

KARL JASPERS

O TRAGICI I TRIJUMFIMA SUVREMENOG VJEROVANJA U ZNANOST

Prvi dio

I. TKO JE KARL JASPERS

Život i djela

Karl Jaspers jedan je od vodećih suvremenih egzistencijalističkih mislilaca. Zbog nekih njegovih ideja koje podsjećaju na kršćanskog Boga (Sveobuhvatni Bitak, Transcendencija) i nekih koje su izrasle iz korijena kršćanskih kategorija osobnosti, slobode, ljubavi (Egzistencija, egzistencijalna komunikacija, borba u ljubavi) neki, pa i sami ateistički egzistencijalist J. P. Sartre, smatraju Jaspersa »kršćanskim egzistencijalistom«. Ovdje ne želimo o tome dati nikakav kategorički sud.

Jaspers je napisao djela: *Opća psihopatologija, Psihologija nazorā na svijet, Filozofija* (3 sv.), *O istini, Filozofsko vjerovanje, Pitanje demitologiziranja, O podrijetlu i cilju povijesti, Um i Egzistencija, Filozofija Egzistencije* (»Prosveta« u Beogradu izdala prijevod god. 1968), *Veliki filozofi, Atomska bomba i budućnost čovjeka*, i druga djela.

Jaspers je rođen u Oldenburgu godine 1883. Studirao je medicinu i promovirao je god. 1909. Poslije toga posebno se bavio psihopatologijom, te je bio postavljen za profesora te discipline u Heidelbergu. Njegova knjiga »Psihologija nazorā na svijet« (1919) otkrila je toliko filozofsko znanje toga mislioca da ga je god. 1921. filozofski fakultet u Heidelbergu postavio za profesora na katedri filozofije. Poslije deset godina mirna rada pojavilo se njegovo glavno filozofsko djelo »Filozofija« (1932). Budući da je njegova žena Gertruda bila Židovka, i on je odlučno odbio naredbu nacističkih vlasti da se od nje rastavi, oduzeta mu je katedra godine 1937. Ponovno je bio primljen u službu godine 1945. Poslije 1948. bio je profesorom filozofije na sveučilištu u Baselu. Zaokružujući njegov lik filozofa i čovjeka, piše o njemu povjesničar filozofije J. Fischl. »U filozofu Jaspersu još uvijek živi dobroćudan liječnik i prijatelj ljudi, kojemu je istinska humanost ostala željom srca. Godine 1958. odlikovao ga je nagradom za mir njemački knjižarski savez.«¹

Učenje

Jaspersovo je filozofiranje koncentrirano u prvom redu oko dva problema, a to su: problem »Obuhvatnog bitka« (das Umgreifende) i problem »Filozofskog vjerovanja« (der Philosophische Glaube).

¹ J. Fischl, *Geschichte der Philosophie*, Verlag Styria, Graz 1964, str. 573.

Obuhvatni bitak

»Obuhvatni bitak« jest ono što se uvijek tek najavljuje (sich ankündigt) i nikada ne spoznaje u nazočnim objektima. On je kao izvor za same spoznate objekte, a da sâm nikad nije objektom za našu spoznaju. Obuhvatni bitak nikada nam nije nazočan, nego — u njemu nam je sve drugo nazočno.² Spoznatljive stvari možemo usporediti s »horizontom«: one su uvijek zatvorene u nečem drugom, one nikada nisu — sve. To »drugo« jest horizont. Horizonti se nigdje ne zaustavljaju, tako da nas ne bi upućivali još dalje, pa je zato svaki »određeni, znani bitak uvijek obuhvaćen daljnjim bitkom...«³ Neprekinuto prelaženje tih horizonata vodi nas do »Obuhvatnog bitka«: »Bitak koji nije objekt niti u horizontu oblikovana cjelina zovemo Obuhvatni bitak.«⁴

Obuhvatni bitak dijeli se na: Obuhvatno — koje je bitak po sebi i Obuhvatno — koje smo mi.⁵ I jedno i drugo treba shvatiti kao ono što je prije bilo kakve spoznajne objektivacije, kao ono što prethodi mišljenju, osjećanju, htijenju, svim našim spoznajnim načinima objektiviranja, — kao »granica« za sve oblike našeg doživljavanja. Zbog toga ni jedno ni drugo ne smijemo shvatiti kao objekt sličan drugim objektima.

a — Obuhvatno koje smo mi sadrži u sebi ovo troje: opstanak (das Dasein), svijest uopće (das Bewusstsein überhaupt) i duh (der Geist). »Opstanak« obuhvaća cjelinu vremensko-prostornih prilika u svijetu.⁶ »Svijest uopće« jest ono iz čega mi ljudi imamo istovjetnu spoznaju u predočivanju i osjećanju.⁷ »Duh« jest ono iz čega imamo sposobnost oblikovanja idejnih cjelina u općim pojmovima.⁸ — To troje mi rastavljamo samo razumski; kao ono »Obuhvatno«, »Obuhvatni bitak« — to troje nije među sobom rastavljeno.

Dublji korijen za sva tri spomenuta načina Obuhvatnog — koje smo mi jest sama »Egzistencija«. Ona je neuvjetovana jednkrotnost slobodnog individuuma, — jedinstvena »moja« istina i »tvoja« istina, o kojoj nije moguće stvoriti nikakav opći pojam s jednakim značenjem za sve. Tu vlastitu »Egzistenciju« uočavamo kod doživljaja »tjeskobe« (die Angst) u svemu onome što nam omogućava sami »opstanak« ili empirička realnost. Egzistencija je ono nešto nesmirivo i neuvjetovano u čovjeku, u individuumu, što se ne da staviti u kategorije općenitoga. Budući da je, za razliku od svih ostalih stvari kao uvjetovanih, samo Egzistencija neuvjetovana, to ona pokazuje na ono »Obuhvatno — koje je bitak po sebi«.

Goli opstanak često uspava samu Egzistenciju. Od te uspavanosti ona se može razbuditi u »graničnim situacijama«, tj. trgnuvši se pred činjenicom neizbježivih promašaja što ih goli opstanak sa sobom nosi. Granične situacije jesu: smrt, patnja, borba i dug. Te situacije nije moguće izbjeći, a Egzistencija ih prevladava slobodnim i nenametnutim izvana uplitanjem u sami opstanak, tj. slobodnim angaži-

² Jaspers, Von der Wahrheit, str. 38; ³, ⁴ cit. mj.

⁵ Jaspers, Vernunft und Existenz, str. 35 s.

⁶ Jaspers, Philosophie, II izd. str. 447.

⁷ Jaspers, Vernunft und Existenz, str. 38.

⁸ Jaspers, Philosophie, II izd. str. 145 s.

ranjem u mogućnostima koje su individuumu u određenom času u empiričkoj realnosti dane. Tada se izvršava sjedinjavanje opstanka i Egzistencije. To sjedinjavanje zove se »povjesnost« (die Geschichtlichkeit). Povjesnost isključuje život poslije smrti, i uključuje samo egzistencijalnu »odrešitost« (die Entschlossenheit). Ta odrešitost jest ostvarenje svojega najdublje Ja po autonomnoj ili egzistencijalnoj koncentraciji na sadašnji čas, čemu je svrha — maksimalno pronaći svoje »Samstvo«, svoje Ja, spasivši sebe samoga od izgubljenosti u općem prosjeku vegetiranja. To traženje »Samstva« zahtijeva kao nešto neophodno »egzistencijalnu komunikaciju«, tj. koegzistenciju Egzistencija što se između sebe bore kroz »borbu u ljubavi« (Kampf in der Liebe). Uvjet takve koegzistencije jest poštovanje egzistencijalne slobode, gdje izbor među mogućnostima što ih sam opstanak individuumu pruža nije unaprijed određen od nekog auktoriteta i tako uvjetovan uplitanjem izvana (od strane crkvene organizacije, države, totalitarističke ideologije, institucije), nego je taj izbor među mogućnostima maksimalno autonoman.

Egzistencija je usko povezana s umom (die Vernunft). Um treba razlikovati od razuma (der Verstand) i duha (der Geist), ukoliko su razum i duh uvijek unaprijed određeni samom empiričkom stvarnošću ili opstankom. Um je, međutim, snaga koja čovjeka sili da uvijek ide van iznad svih granica spoznatoga što je ostvareno na nivou duha i razuma. Um nas uvijek drži na putu, on ne dopušta zaustavljanje. Egzistencija bez uma jest slijepa, um bez Egzistencije jest prazan. To dvoje izvršava nezaustavljivi proces samstvenog uplitanja Egzistencije u poopćena i fiksirana dostignuća logičkog karaktera.

Neuvjetovanost Egzistencije ima svoj korijen u Obuhvatnome — koje je bitak po sebi.

b — Obuhvatno koje je bitak po sebi dijeli se na: Svijet i Transcendenciju. Svijet (die Welt) nije za nas objekt kao drugi objekti. Pojedini objekti jesu u svijetu, a oni sami nisu Svijet kao takav. Čak niti pitanje o Svijetu ne možemo razumno postaviti, jer su sva takva pitanja postavljena opet »iz svijeta«. Uokvirenje pojedinih predmeta u svijetu u cjelinu »Svijeta« kao onog »Obuhvatnog koje je bitak po sebi« naziva se Imanencija. Ta imanencija »Svijeta« obuhvaća pod sobom i samu »Egzistenciju«. Po Egzistenciji, kao neuvjetovanoj i slobodnoj — za razliku od determinirane empiričke stvarnosti golog opstanka, svijet biva spojen s Transcendencijom. Transcendencija (die Transzendenz) je nespoznatljivi Apsolutni Bitak. Ona nije Bog teizma, a niti ikakva panteistički shvaćena razumska tvorba: sve su to samo objektivizacije empiričke realnosti, i kao objektivizacije one promašuju Transcendenciju. Iz Transcendencije proistječe sloboda Egzistencije.

Transcendenciju ne smijemo shvatiti kao rastavljenju od Svijeta: ona je uvijek Imanentna Transcendencija. Imanentna je po prisutnosti svog Apsolutnog Bitka u svakom objektiviranom biću u svijetu,

transcendentna je po neiscrpnosti punine Apsolutnog Bitka. Tako sam Bitak ne smijemo shvatiti dualistički kako to uče razne religije kad razdvajaju Boga i svijet, nego su iznadsvjetska bića razumske »iluzije«. Radi imanentnosti Transcendencije moraju se svi objekti u svijetu shvatiti kao »š i f r e« (die Chiffren) Transcendencije, upućene Egzistencijama, — kao nekakvi transparenti Transcendencije za različite Egzistencije. Međutim, niti pojedini objekti u svijetu, niti svi skupa — nisu Transcendencija, ma koliko ona, kao Apsolutni Bitak, bila imanentna svim objektima.

Filozofsko vjerovanje

Transcendencija je konstitutivni korijen same s l o b o d e Egzistencijâ. O tom konstitutivnom

proizlaženju slobode Egzistencije iz same Transcendencije ne možemo ništa reći na način razumsko-pojmovnih objektiviranja: razumska spoznaja uvijek je determinirana »opstankom«, ona kao determiniranost isključuje indeterminiranost slobode. Zbog toga nema nikakvih općenitih i trajno vrijednih spoznaja o Apsolutnom Bitku, — o Bogu, i zato su religijska shvaćanja o Bogu samo »mitološke fikcije«. Vjera, dakle, nije pod kompetencijom isključivog crkvenog auktoriteta, isključive ideologije, nego je ona pod kompetencijom individuuma kao autonomne i slobodne Egzistencije, koja međutim mora voditi računa također o Egzistencijama drugih ljudi. Vjeru dakle ne smijemo shvatiti kao nekakvo slijepo prihvaćanje objavljenih dogmâ što ih naučava neka Crkva, nego vjeru moramo shvatiti kao »filozofsko vjerovanje«. To vjerovanje jest »vjerovanje čovjeka u svoju mogućnost«. ⁹ Filozofsko vjerovanje nije pod kompetencijom općenito obvezujućeg auktoriteta službene Crkve, ideologije i sistema, ono proistječe iz vlastitog »Samstva«, iz »Egzistencije«. I bezbožni filozof *Nietzsche* i kršćanski filozof *Kierkegaard* imaju svoje mjesto u takvoj koncepciji vjere. *Giordano Bruno* imao je filozofsko vjerovanje. To vjerovanje ne dopušta neopozivost auktoriteta, nego je ono slobodno »unutarnje djelovanje« Egzistencijâ koje preispituju sve oblike fiksiranoga i poopćenoga. Filozofsko vjerovanje ne dopušta nikakvu čvrstu uporišnu točku, ono brani samo neuvjetovanost slobode Egzistencijâ i komunikativnu neometanost njihova uplitanja. Zbog toga, filozofsko vjerovanje suprotstavlja se i objavljenoj religiji i ateizmu: objavljena religija čvrstim dogmana objektivira Obuhvatni bitak i time ga promašuje, a ateizam bogom proglašuje goli »opstanak«.

Filozofsko vjerovanje suprotstavlja se biblijskoj religiji, i religiji uopće — kad one zahtijevaju pravo na isključivost posjedovanja istine. Posljedice zahtjeva na isključivost jesu: »Samoobmanjivanje o tome što sam zapravo i što hoću, netolerantnost i nesposobnost za komunikaciju... Nagoni opstanka kao volje za moći, okrutnost, nagon za rušenjem bivaju konačno pokretnim snagama pod maskama takve naopake volje za istinom.« ¹⁰

Zapreke filozofskom vjerovanju jesu moralne i metafizičke prirode (ideologije, režimi, sistemi, dogmatizam).

⁹ Jaspers, *Der Philosophische Glaube*, str. 59.

¹⁰ Jaspers, *Der Philosophische Glaube*, str. 71.

Filozofsko vjerovanje jest ostvarivanje vlastite »Egzistencije« odlučujući se za »Transcendenciju«, tj. nastupajući kao potpuna ličnost, kao »Samstvo« u prevladavanju tjeskobne banalnosti golog »opstanka«. Značenje Biblije za filozofsko vjerovanje jest u tome što baš Biblija potiče na takvo ostvarivanje Egzistencije. U Bibliji se, naime, uvijek bori kult protiv kulta, svijest o izabranom narodu protiv značajke izabranosti, zakoni srca protiv pisanih zakona; — tu je vjerovanje uz neprekidnu sumnju nevjerovanja; — tu nema ni jedne dokraja rečene istine, i svaka je istina tek nabačena u dinamici polariteta (kontradiktornih stavova), a ne u statici fiksiranog značenja. To i daje stvaralačku dinamičnost shvaćanjima koja su se razvila iz korijenja Biblije, tako da je npr. »zapadnjačko filozofiranje, priznalo se to ili ne, uvijek s Biblijom, još i tada kad se ono bori protiv nje«. ¹¹

Filozofsko vjerovanje zahtijeva da se biblijske religije pročiste, a ne da one budu uništene. To pročišćavanje biblijskih religija na prvom mjestu uključuje ono — »trgnuti se iz fiksiranja«, ¹² demitologizirajući Bibliju: »Trebalo odbaciti Kristovu religiju koja u Isusu gleda Boga... Kristov je duh stvar svakog pojedinog čovjeka. On je pneuma, tj. duh entuzijazma u uzletu knadosjetilnom... On je nazočnost božanskoga u čovjeku.« ¹³ Pročišćavanje biblijskih religija zahtijeva: priznati polaritete i nedorečenost istina navještenih u Bibliji, te srčiku biblijskog nadahnuća staviti u »šifiranost« govora Transcendencije individualnoj Egzistenciji u njezinu najdubljem Ja, i ne uzeti trijumfalistički kao svoj monopol autentično tumačenje Biblije. Moja istina, za koju se angažiram »odrešitim« uplitanjem — ostajući u »egzistencijalnoj komunikaciji« i »borbi u ljubavi« s drugim Egzistencijama, upravlja mene mome Bogu, tako da je nekakav zajednički »Bog« što ga na ovaj ili onaj način razumski objektiviraju razne religije — samo i d o l.

Kratak osvrt

Time što je gore rečeno dan je u najkraćim crtama filozofski portret Karla Jaspersa, velikog suvremenog mislioca i velikog humanista. Jaspersovo učenje, kako se nama čini, ma koliko ono bilo u mnogočem nadahnuto idejnim kategorijama kršćanstva, a posebno kršćanskim humanizmom temeljenim na dostojanstvu osobe, — to učenje ipak nije spojivo s dosadašnjim kršćanskim koncepcijama o Bogu, duši, grijehu, prekogrobnom životu, božanstvu Kristovu, osobnosti Kristovoj, tumačenju Biblije, itd. — Ali ipak odmah ovdje smatramo potrebnim istaknuti to kako u Jaspersovu učenju ima puno toga što izravno podsjeća na suvremeno misaono rvanje među kršćanskim misliocima. Jaspersova ideja »Imanentne Transcendencije« nameće nam asocijaciju o Chardinovoj trijadi »Materija - Duh - KRIST« kao »točka Omega« cjelokupne materijsko-svjestite evolucije svijeta. ¹⁴ Jaspersova misao o »demitologiziranju« Biblije i o »šiframa« Transcendencije nameće asocijaciju Bultmannova učenja o »demi-

¹¹ Jaspers, *Der Philosophische Glaube*, str. 76.

¹² Jaspers, *Der Philosophische Glaube*, str. 80.

¹³ Jaspers, *Der Philosophische Glaube*, str. 80 s. (potertao A. K.)

¹⁴ Usp. moj članak o Chardinu, CUS, Split 1966, br. 3-4.

tizaciji« novozavjetne poruke i potrebi reinterpretacije te poruke u kategorijama slike svijeta u kojoj smo mi ljudi XX vijeka odrasli, za razliku od interpretacije te poruke u kategorijama mitske slike svijeta pomoću koje se izražavaju sveti pisci. Ni za Bultmanna nema apsolutno nikakva smisla to kad se o Bogu govori kao što se govori o sadržaju nekoga ili nečega, o nekom objektu, jer naprosto nije moguće »naći gledište koje bi bilo izvanjsko Bogu«¹⁵ i koje bi time dopuštalo spoznaju o Bogu kao pred-metu (ob-jektu) za naš razum. — Jaspersova misao o »egzistencijalnoj komunikaciji«, o »borbi u ljubavi« nameće asocijaciju na postavke II vatikanskog koncila o »duhu zajedništva«, o poštovanju principa »pluralizma« mišljenja i nazorā na svijet, o »dijalogu« između svih ljudi, itd.¹⁶ — Jaspersova misao o polaritetima u biblijskom načinu izražavanja, o nedorečenosti biblijskog govora, o Bibliji kao vreli za evolutivnost »filozofskog vjerovanja« nameće asocijaciju suvremenih nastojanja da se katolički nazor na svijet uklopi u suvremenu evolucionističku sliku o svijetu, gdje je akcenat stavljen više na budućnost u kojoj smo mi ljudi »sustvaratelji« s Bogom negoli na prošlost gdje je sam Bog sve »stvorio«. Izraz takvih nastojanja s katoličke strane imamo u »Novom katekizmu«, gdje — po riječima kard. Alfrinka — taj katekizam nije zamišljen kao »niz i katalog istina koje treba vjerovati, nego je on prije svega vrelo za religiozno nadahnuće«,¹⁷ pa stoga u tom »katekizmu kao da nema zadnje dorečene riječi.«¹⁸ To su sve osobne asocijacije, koje nekom drugome mogu izgledati odveć nategnute ili čak »sine fundamento comparationis«, i mi ne bismo htjeli o tom aspektu samog problema ni s kim ulaziti u raspravu.

Nama se čini da se temeljna poteškoća spajanja Jaspersova učenja i kršćanstva sastoji u ovome: Jaspersovo učenje spaja do te mjere Svijet i Transcendenciju, ostvareni i mogući bitak, da to učenje monistički (monos = jedan) konstitutivno spaja pojavne oblike svijeta i samu transcendentnost u kategoriji »Imanentne Transcendencije«, dok kršćanstvo — protivno tome — zastupa dualističko (dualizam = dvojstvo) shvaćanje Boga i svijeta, Boga kao Apsolutne Punine Bitka i svijeta kao ograničene realizacije bitka. Nadalje, za kršćanstvo Krist je Bog koji se utjelovio, dok je za Jaspersa tako shvaćeni Krist samo mit.

Ali, unatoč tome, u vrijeme pokoncilskog mentaliteta komunitarizma (ne samo ekonomskog, nego još više idejnog), ekumenizma, dijalogiziranja, pluralizma — čini nam se potrebno upozoriti na gore spomenute asocijacije, upravo zato da se vidi kako ni službeno »crkveno« kršćanstvo ni pojedinačni kršćanski mislioci nisu »monopolistički« ni samodopadno »trijumfalistički« niti neopozivo »fiksistički« raspoloženi prema »istini«, nego kako je danas dominantna značajka kršćanskog nastojanja proširiti što je više moguće dijapazon vjerskih »dogmā«, uključivši u taj dijapazon što cjelovitiju i što istinitiju spoznaju o svijetu, i posebno čovjeku, uz pluralističko i »dijaloško« traženje svega onoga što ljude spaja.

¹⁵ Usp. Svesci-Kršćanska sadašnjost, Zagreb 1967, br. 2, str. 35—41.

¹⁶ Usp. Konstituciju »Gaudium et spes«, br. 92.

¹⁷ Cit. prema CUS, Split 1967, br. 6, str. 73 (potcrtao A. K.)

¹⁸ Cit. prema CUS, Split 1967, br. 6, str. 73 (potcrtao A. K.)

Sam »svijet« i samog »čovjeka« svi skupa ljudi dobre volje, konstruktivnim egzistencijalnim angažiranjem u »sadašnjem času«, stvaraju kao »suradnici Božji« — što bismo rekli mi katolici, ili kao »Egzistencije u Transcendenciji« Apsolutnog Bitka — kako bi rekao Jaspers.

U takvom kontekstu, iskreno ćemo biti obradovani ako u daljnjem raspravljanju o užoj tematici ove radnje o tragici i trijumfima suvremenog vjerovanja u znanost, svatko u granicama svog horizonta zapažanja, pronađemo neke dopunske poglede i neka međusobno pročišćavajuća stajništa u pogledima egzistencijalističkog mislioca Jaspersa i pogledima što ih danas, u evolucionističkoj slici svijeta, zastupaju također kršćanski mislioci.

II. TRAGIKA I TRIJUMFI SUVREMENOG VJEROVANJA U ZNANOST

a — Što sve obilježava suvremenu znanost?

Opće značajke suvremene znanosti   Specifična značajka naše suvremene situacije, ono »zbiljski novo, načelno posve drugo, bez usporedbe s azijskim, potpuno samostojno, dapače i Grcima strano, jest sama moderna evropska znanost i tehnika«. ¹⁹ Moderna znanost po svom opsegu, bogatstvu i mnogostrukosti spoznaja ne da se usporediti ni s jednim prijašnjim povijesnim razdobljem. Znanost ima biti metodička spoznaja, prinudno sigurna i općenito vrijedna. Osim tih triju značajki, suvremena znanost ima i neke specifične osobine:

1. Suvremena znanost jest »univerzalna«, pa ona »nema nikakve granice u postavljanju pitanja i u istraživanju«. ²⁰ Religija i svaki auktoritet bivaju također podređeni kritici i preispitivanju.

2. Suvremena znanost jest »načelno nedovršena (unfertig)«. ²¹ Ona je pokretana strahom da se uvijek iznova iz temelja sve revidira. Tu uvijek gospodare pretpostavke od kojih se polazi. »To uvijek nedovršeno spoznavanje upravljeno je po svom značenju na nešto što postoji i što biva spoznajom otkrivano. Ali dok spoznavanje prodire u beskonačnost, to ono ipak ne može shvatiti vječno postojanje Bitka u cjelini. Drukčije: kroz beskonačnost onoga što opstoji ono (spoznavanje) upravljeno je na Bitak koji ipak nikada ne polučuje...«. ²²

Toj Jaspersovoj koncepciji o načelnoj nedovršenosti znanosti slična je koncepcija Paula Valeryja. Valery u eseju »Moji pogledi na znanost« kaže: »Trebalo bi smatrati da je nepredviđeno uvršteno u stalni sistem znanosti«, i dopušteno je pretpostaviti da broj »novih činjenica« ovisi o sredstvima koja postaju sve moćnija i suptilnija, što znači da je stvarnost u smislu znanosti samo »funkcija vremena«. Stoga je ono što se naziva »znanost, ukoliko je to isto što i objašnjavanje i dokazivanje, podvrgnuto... vječnom prilagođivanju, koje je to teže što se energičnije hoće

¹⁹ Jaspers, Vom Ursprung und Ziel der Geschichte, Piper & Co. Verlag. München str. 109; dalje citirano pod UZ.

²⁰, ²¹ Jaspers, UZ, str. 112; — ²² Jaspers, UZ, str. 113.

spasiti jedinstvo znanja i jedinstvo prirode«. ²³ Čovjek kao stvaralac znanosti »kopra se u neizvjesnosti, između onoga što jest, onoga što misli da jest, i onoga što bi mogao postati... U pozitivnoj je znanosti konačno našao put koji ga udaljuje, bez povratka i bez skretanja, od onoga što je on mislio da jest, i koji ga vodi — on sam ne zna kamo. Čovjek je pusto-
lovina«. ²⁴

U suprotnosti s grčkim Kozmosom (= sređenost) moderna znanost je načelno nezatvorena i nezatvoriva, tako da njezinoj biti pripada ono »bezgranično ići dalje«, jer: »Zbiljnost se nama pokazuje kao povjesnost«. ²⁵ »Povjesnost« je, međutim, individualna mogućnost gibanja, prelaženja, pa je stoga spoznajno »za nas zbiljnost kao prelaženje«. ²⁶

3. Suвременa znanost ne priznaje »ništa indiferentnim. Ona drži da je sve vrijedno znanja, ona ide u pojedinosti i u ono najmanje, u svako činjenično stanje kao takovo«. ²⁷ Grčka znanost, nasuprot tome, djeluje kao bez ljubavi prema stvarnosti. Ona je vođena »idealima, tipovima, formama«. ²⁸

4. Suвременa znanost ispituje svaku pojedinu stvar nastojeći upoznati »njezine svestrane povezanosti. Ona doduše ne može dostići kozmos Bitka, ali doista (može) kozmos znanstvene spoznaje... Suвременa znanost... živi na jedinstvu znanstvene spoznaje, koje se (jedinstvo) ipak nikada ne postiže (nie da ist)«, jer je svaka znanost određena svojom metodom i predmetom, izdvojenim predmetom koji istražuje. Tako je svaka pojedina znanost samo »perspektiva u svijetu, nijedna ne shvaća Svijet, svaka pronalazi izrezak zbiljnosti, ne samu Zbiljnost... u cjelini. Jedinstvo znanosti ne sastoji se u jedinstvu Zbiljnosti koja bi preko njih bila spoznata. U svojoj cjelokupnosti one (znanosti) ne pronalaze Bitak u cjelini... Slike o svijetu koje bi trebale sintetizirati cjelokupno znanje... za suvremenu su znanost proturječne«. ²⁹

Ideja neodredivog jedinstva znanosti u takvom kontekstu nastupa »kao zahtjev na otvorenost za sve zbiljsko i zamišljivo. Svaka znanost jest put. Putovi se ukrštavaju, razilaze, opet povezuju, i — ne pokazuju cilj. Ali svi se moraju prijeći«. ³⁰

Nema jedinstvenog »puta«, jer su po Jaspersu spoznajno nesvedivi jedan na drugi načini Obuhvatnog bitka: opstanak (golo živovanje), duh (idejno povezivanje u cjeline), svijest uopće (istovetnost predočivanja i osjećanja), Egzistencija (nespoznatljivi slobodni bitak Individuuma), Transcendencija (Sveobuhvatni Bitak). U rasponu potrebe da svi načini smisla istine zajedno nastupaju u zbilji našeg čovječstva, da bi dakle »čovjek egzistirao iz svih Izvora svih načina (Obuhvatnog bitka), — to tjera prema jednoj istini, u kojoj nije izgubljen nijedan način Obuhvatnog bitka«. ³¹ To »tjeranje prema« nema nigdje spoznajnog svršetka, pa se stoga »i naša spoznajna svijest mora neprimjetno mijenjati«. ³² Čovjeku, naime, nije ona »jedna istina... u nekom obliku, koji sadrži zajedno

²³, ²⁴ Čovjek i tehnika, Zagreb, Matica hrvatska, str. 19. i str. 23.

²⁵, ²⁶ Jaspers, Existenzphilosophie, Berlin 1938, str. 63; — ²⁷, ²⁸ UZ, 113.

²⁹ Jaspers, UZ, str. 114 (obadva zadnja citata); — ³⁰ Jaspers, UZ, str. 115.

³¹, ³² Jaspers, Existenzphilosophie, str. 35—36.

sve načine Obuhvatnog bitka, pristupna. Što je ta jedna istina, mi nećemo moći pravo shvatiti ni u jednoj znanostnoj cjelini.«³³

5. Suвременa znanost do vrhunca je uzdigla »radikalnost pitanja... Pitanje se još jedanput upravlja (geht) na svako pitanje. Uvijek još jedanput biva pitano o nezapaženim pretpostavkama«,³⁴ a i najsmionije pretpostavke bivaju pokušavane.

6. Suвременa znanost poznaje i »određene kategorije«: »Tako (ona poznaje) Beskonačno kao razlog antinomija, kao problem koji, pristupačan i najsitnijem diferensiranju, na koncu uvijek pokazuje izjalovljenost mišljenja«,³⁵ Nadalje, suвременa znanost poznaje kategoriju kauzalnosti, koja i sama uvijek ostaje omeđena partikularizmom i ne pogađa cjelinu Bitka, pa tako ne ostaje pošteđena od izjalovljenosti mišljenja. Sve te kategorije suvremenog znanstvenog mišljenja vode u nespoznatljivost temelja, te općenito »primjenljivost kategorija i metoda biva problem, a ne prednost nekih (od tih kategorija)«,³⁶

7. Suвременa znanost omogućuje »znanstveno držanje u svijetu«, znanstveno zauzimanje stava, gdje se kritičko-umski ispituje svaki rezultat, svako načelo, i gdje se »uzima odstojanje prema svim sektama, vjerskim i ideološkim zajednicama, da se u znanosti očuva slobodnim prostor spoznatljivoga. Znanstveno držanje... zahtijeva neograničenu kritiku«,³⁷ Neograničenost kritike proizlazi iz opravdanosti subjektivnog »filozofskog« vjerovanja. To vjerovanje nije nikakav dokraj određeni sadržaj, ono nije nešto specifično religiozno, nego je ono za dnu snaga duha, sam izvor njegove snage. Taj izvor nikada ne označuje neku »mirnu, spontano shvatljivu, neproblematičnu sigurnost u pojedinim konačnostima«. ³⁸ Spomenuta »neograničenost kritike« korelat je vjerovanja s kojim je, kao »filozofskim vjerovanjem«, spojen »dijalektički tijek, beskonačna problematika...«³⁹

Biblijski temelj suvremene znanosti

To — zašto je nastala nova znanost može se s mnogih točaka gledišta osvjetljavati, ali »na kraju neće biti shvaćeno. To je, kao i sve duhovno stvaralačko, tajna povijesti«. ⁴⁰ Nastajanje, međutim, suvremene znanosti možda se ne da zamisliti bez motiva koji »imaju u biblijskoj religiji svoj povijesni temelj«. ⁴¹ Koji su to motivi? — Jaspers odgovara: općenito govoreći — mentalitet što ga je stvorila Biblija, i u kojem je analitički uključeno osobito ovo troje:

»1. Etos biblijske religije zahtijeva istinitost pod svaku cijenu...

2. Svijet je stvorenje Božje. Grk poznaje Kozmos kao nešto savršeno i uređeno,... kao nešto što vječno postoji. Drugo je za njega

³³ cit. mj.

³⁴ ³⁵ ³⁶ Jaspers, UZ, str. 115—116.

³⁷ Jaspers, UZ, str. 116 s.

³⁸ ³⁹ Jaspers, Psychologie der Weltanschauungen, III. izd. 1925. Heidelberg, str. 337.

⁴⁰ Jaspers, UZ, str. 117.

⁴¹ Jaspers, UZ, str. 121.

ništa, ... nevrjedno spoznaje. Međutim, kad je svijet stvorenje Božje, tada je sve — kao stvorenje Božje — također vrijedno spoznaje... Grk je zapeo za zatvorene slike o svijetu, za ljepotu svog mišljenog Kozmosa... — Posve drukčije (djeluje) novi nagon, koji se hoće održati otvorenim bez granica prema svemu stvorenom«.42 — Spoznaja koja proizlazi iz toga »novog nagona« upravljena je na ono »Zbiljsko koje se ne podudara s dotle pronađenim porecima i zakonima... Novom spoznajnom nagonu svijet više nije naprosto lijep. Ta spoznaja bavi se (geht auf) lijepim i ružnim, dobrim i zlim«.43 Novim, »biblijskim« duhom spoznavani svijet drugoga je reda negoli od Grka spoznavani svijet. Po Bibliji, naime, svijet »ima svoj razlog u Drugome, u Stvoritelju; on (svijet) po sebi nije zatvoren i... nije u sebi zatvoriv za spoznaju. Bitak svijeta... uvijek pokazuje na nešto Drugo. Pojam stvaranja čini ono stvoreno, kao — od Boga stvoreno, vrijednim ljubavi i time omogućuje... blizinu same Zbiljnosti. Time, međutim, u isti mah proizvodi najveću distancu prema Bitku, koji je ipak samo stvoreni bitak, a ne sam Bitak, ne — Bog«.44

3. Svijet je pun groze za čovjeka. Ali, jer je »Bog stvoritelj svijeta, biva on u isti mah učinjen odgovornim za svoje stvorenje«.45 Na tom nivou razvoja biblijskog mentaliteta nastaje »rvanje protiv Boga za Boga... To je polaritet, kao da u isti mah biva međusobno spojeno: Božja volja jest neograničeno istraživanje; istraživanje je služba Bogu, ono je napipavanje Boga: sve ne može biti otkriveno«.46

Suvremena je znanost obilježena i nekim naopakostima. Tako npr. suvremeno vjerovanje u znanost nosi u sebi »praznovjerje« gdje se od znanosti očekuje to što ona ne može pružiti. To suvremeno praznovjerje u odnosu na znanost »nekritički preuzimlje rezultate... a da ne poznaje granice unutar kojih znanstveni rezultati imaju vrijednost«.47 Kad međutim to praznovjerje znanosti zataji, tada »slijedi odbacivanje znanosti i pozivanje na osjećaj, instinkt, razne nagone. Sve zlo biva zatim pripisivano razvoju moderne znanosti«.48 Takvo razočaranje jest nešto nužno, jer se u praznovjerju očekivalo od znanosti nešto nemoguće. Za ograničenost mogućnosti u odnosu na znanstvena dostignuća »ostaje simbolom to da liječnik, usprkos svojoj danas nečuveno podignutoj moći, niti može liječiti sve bolesti niti može spriječiti smrt. Čovjek se uvijek iznova spo- tiče o svoje granice«.49

Dvosjekli mač tehnike u suvremenoj znanosti

Daljnja značajka naše suvremene znanstvene situacije jest sama tehnika. Svrha je tehnike to da čovjek zagospodari prirodom. Bacon i Descartes naslućuju određenu tehničku budućnost. »Znanje je moć« — govori Bacon. U pobjedi nad prirodom odlučujuću ulogu igra spoznaja njezinih zakona: »natura parando vincitur«. Pobjedu nad prirodom pomoću samih prirodnih zakona omogućuje tehnika. Suvremena tehnika tolika je novost da Jaspers kaže: »Tražimo li analogiju za naš vijek, to je ne nalazimo u osovinskom razdoblju (kad je čovjek postao

⁴² Jaspers, UZ, str. 121.

⁴³ ⁴⁴ ⁴⁵ ⁴⁶ UZ, str. 122—123.

⁴⁷ ⁴⁸ ⁴⁹ Jaspers, UZ, str. 125—126.

svjestan svog čovjštva! m. o.), nego još prije — u jednom drugom tehničkom razdoblju o kojem nemamo nikakve predaje: razdoblju otkrića oruđa i upotrebe vatre, kad je čovjek jednim mahom u cjelini pronašao nove uvjete svojih mogućnosti. Duga slijedeća vremena čistog ponavljanja i produživanja, a ipak ostajanja jednakim u temelju, jesu prestignuta«. ⁵⁰

Tehnika radikalno izmjenjuje življenje čovjeka u njegovoj okolini, ona prisiljava društvo na nove putove, nove načine rada, na promjenu stila života kao ljudskog u stil rada »mašinerije«, gdje čitav Planet postaje fabrikom. Time čovjek postaje stanovnik Zemlje, ali »bez zavičaja«. Čovjek »gubi kontinuitete tradicije. Duš se reducira na poučivost i uvježbavanje za upotrebljive funkcije«. ⁵¹ Zbog svega toga mi danas živimo »u nemogućnosti: pronaći jednu pravu životnu formu«. ⁵² Upravo je u tome razlog dubokog nezadovoljstva samim sobom. Čovjek postaje neistinski m: »On mora živjeti u maskama i maske izmjenjivati prema situacijama i prema ljudima s kojima ophodi. On se trajno izražava u onome ,kao da', i ne polučuje samog sebe, jer on — pod svim tim maskama — na kraju ne zna tko je on zapravo«. ⁵³

Toj Jaspersovoj koncepciji o gubitku čovjštva zbog tehničkog oblikovanja današnjeg čovjeka slična je koncepcija Nikolaja Berdjajeva o istom problemu. Berdjajev govori u eseju »Čovjek i stroj« ovako: »Stroj i tehnika nanose strašne poraze duševnom životu čovjeka i prije svega životu emocionalnom, čovječjim čuvstvima«. ⁵⁴ — Stara kultura bila je opasna za tijelo, jer ga je često raznježila i iznurila. Strojvena tehnika opasna je za duševni život čovjeka. Tu je razoreno »srce« kao jezgra duše. Najveći francuski pisci naše epohe, kao Proust i Gide, kao da ne znaju za srce kao cjelovit organ našeg duševnog života. Keiserling ima pravo kad traži uspostavu emocionalnog poretka u suvremenoj tehničkoj civilizaciji. »Tehnika nanosi strašne udarce humanizmu, humanističkom naziranju na svijet, humanističkom idealu čovjeka i kulture. Stroj je po prirodi svojoj antihumanističan«. ⁵⁵ Čovjek »mora živjeti u maskama i maske izmjenjivati prema situacijama i ljudima (Jaspers!), jer je čovjek tehnike izgubio »srce kao cjelovit organ duševnog života čovjeka« (Berdjajev!). Tu je sličnost po povezanosti uzroka i posljedice.

U suvremenoj situaciji tehnika je nešto najbitnije, ali se ipak ne može konkretno odgovoriti na pitanje »što s njom može biti od čovjeka«, ⁵⁶ — propast čovjeka ili novi čovjek? — U vezi s tim pitanjem Jaspers zapaža: »Čini se da je otkriće atomske energije činjenično kao analogija otkriću vatre: golema mogućnost i golema opasnost«. ⁵⁷

U istom smislu i Berdjajev govori kako je »pitanje o tehnici postalo pitanje o sudbini čovjeka i sudbini kulture«. ⁵⁸ Poput Jaspersa i esteta Guyau smatra tehniku najbitnijom značajkom sadašnjice, kao što je recimo plastika specifični umjetnički oblik antike, i slikarstvo specifični umjetnički oblik renesanse. Za Guyaua — »inženjer je Michelangelo budućnosti«. ⁵⁹

^{50, 51, 52, 53} Jaspers, UZ, str. 128—130.

^{54, 55} Kolekcija eseja »Čovjek i tehnika«, str. 130 s.

^{56, 57} Jaspers, UZ, str. 131 i str. 130.

^{58, 59} »Čovjek i tehnika«, str. 286—288.

Bit, smisao i opasnost tehnike

Što sve u sebi nosi tehnika? Jaspers odgovara u slijedećim, ovdje tek okvirno iznesenim, zapažanjima: »Tehnika je umijeće ... To umi-

jeće znači: raditi i raspolagati, a ne — stvarati i pustiti razvijanje (Wachsenlassen) ... Ona gospodari prirodom indirektno kroz samu prirodu. To gospodarenje počiva na znanju. U tom se smislu kaže: znanje je moć.«⁶⁰ Smisao je tehnike zagospodariti prirodom za ciljeve čovjeka, tj. za »olakšanje opstanka, smanjenje dnevnog mučenja oko osnovnih potrepština fizičkog opstanka, polučenje dokolice i udobnosti. Smisao tehnike jest sloboda prema prirodi.«⁶¹ Zadnji smisao tehnike ipak, međutim, nije time iscrpljen: »Upotreba oruđa stoji pod idejom nekog jedinstva, i to jedinstva formiranja čovječje okoline, koje se (formiranje) uvijek proširuje ... Čovjek poboljšava svoje realno stanje sa širinom svoje okoline.«⁶²

Opasnost zloupotrebe tehnike javlja se kad je to »jedinstvo formiranja okoline«⁶³ provođeno samo pod vidom golog »opstanka«: »Skretanje će apsolutno nastati svugdje tamo gdje se instrumentalnost oruđa ... osamostali, gdje u zaboravu konačnog cilja samo sredstvo postane ciljem.«⁶³ Tu se onda događa besmisleno »osiromašenje života ... Čovjek tone u besvjesnost ili u propadanje svijesti.«⁶⁴ Robovanje jednom od načina Obuhvatnog bitka, u ovom slučaju robovanje »opstanku«, ubija ono bitno čovječje, naime individualnost, slobodnu Egzistenciju, sam vlastiti izdanak Sveobuhvatnog bitka.

U tom zadnjem slučaju događa se ono što Oswald Spengler obrazlaže u eseju »Čovjek i tehnika«: ljudska tehnika u sebi sadrži mogućnost i nužnost novih pronalazaka; svaka nova pobjeda nad prirodom draži na još veće pobjede. Duša te grabežljive zvijeri-čovjeka jest nezasićna; mir, užitak u spokojstvu nepoznati su upravo najvišim ljudskim primjercima. »Što je plodniji rad vođa to je veća potreba za rukama koje izvršuju. Zato počinju zarobljenike neprijateljskih plemena, umjesto da ih ubijaju, iskorištavati s obzirom na njihovu tjelesnu snagu. To je početak ropstva, koje mora biti jednako staro kao i sužanjstvo domaćih životinja.«⁶⁵ Ti se narodi i plemena množe nekako »prema dolje«, tako da »ne raste broj 'glava', nego broj ruku. Skupina vodećih priroda ostaje malena. To je gomila pravih grabežljivih zvijeri, gomila nadarenih, koja na neki način raspolaže krdom drugih, koje raste.«⁶⁶ U takvoj situaciji suzbijanja individualnosti javlja se očajni poriv čovjeka-iznimke da ostane slobodan, te tako »ovdje započinje individualizam kao protuslovlje protiv psihologije 'mase'«. ⁶⁷ To je posljednje propinjanje duše protiv sužanjstva u kulturi, protiv duševnog izjednačivanja koje nastaje u atmosferi velikog broja: »Odatle životni tipovi osvajača, pustolova, pustinjaka, čak i stanoviti tip zločinaca i bohema. Želi se izbjeći djelovanju broja koji siše, tako da se postavi nad njega, da se pred njim bježi, da se on prezire.«⁶⁸

⁶⁰, ⁶¹, ⁶², ⁶³, ⁶⁴ Jaspers, UZ, str. 132—134.

⁶⁵ »Čovjek i tehnika«, str. 97—98.

⁶⁶, ⁶⁷, ⁶⁸ »Čovjek i tehnika«, str. 97—98.

Ukratko, dakle: budući da u doba tehnike »ne raste broj 'glava', nego broj ruku« (Spengler), dolazi do »osiromašjenja života«, pri čem »čovjek tone u besvjesnost ili u propadanje svijesti« (Jaspers).

»Demonizam tehnike«

Naopakosti tehnike koje se okreću protiv onog *d i n a m i č n o - i n d i v i d u a l n o g* u čovjeku Jaspers naziva »demonizam tehnike«. ⁶⁹ Čovjek koji radi automatizira se i mehanizira, čitavo društvo mijenja se u jedan veliki stroj. Birokracija Egipta i rimski imperij preteče su modernih činovničkih država, gdje sve mora biti oblikovano po uzoru stroja. U takvoj situaciji »sve ono duševno i vjerovano može biti pripušteno samo pod uvjetom korisnosti za svrhu stroja. Sam čovjek biva jedna od sirovina koje treba svrsishodno preparirati. Stoga čovjek, koji je prije bio supstancija i smisao cjelokupnosti, biva sredstvom. Koprena čovjštva biva... učinjena glavom temom govorenja, a samo (čovještvo) biva u korijenu ranjeno, gdje to svrha zahtijeva... Privatni život postaje prazan; slobodno vrijeme također biva mehanizirano, zabava (biva) druga vrsta rada«. ⁷⁰

Tehnika hoće da izmijeni samog čovjeka, i on se njoj više ne može otići, ma koliko ona donosila, uz velike šanse, i nepregledne opasnosti. Gube se »šanse« i ostaje »opasnost« ako se ne prevlada »demonizam« tehnike. Taj »demonizam« može se prevladati samo ako ga prozremo i pomoću bezgranične »egzistencijalne komunikacije« (koegzistencije Egzistencijâ) samoga »uma« o njemu dovoljno povedemo računa. U slici — »organizacija sajma može biti primjerom za djelo spasavanja u nuždi koja nadolazi i koja opet prelazi u slobodu sajma, umjesto da završi u uništenju gdje više nema ničega za rasprodaju«. ⁷¹

Bezgranična »egzistencijalna komunikacija« nadahnjivana »umom« imala bi — po Jaspersu — spasiti čovjeka od dehumanizacije i od »demonizma tehnike«, te od tehnike stvoriti za čovjeka »šansu« za nedogledne uspjehe. Ovdje nam se nameće asocijacija na neke misli talijanskog književnog kritičara Francesca Flore, kad kritizira mišljenje onih koji s načelnom skepsom gledaju na tehniku.

U eseju »Humanizam stroja« pripovijeda *Flora*: kad je bila objavljena Edisonova smrt, netko je obnovio dosjetku jednog slavnog novinara: gospodin je Bog oteo sluh divnom Beethovenu, ali trebalo je da ga ostavi barem izumitelju fonografa; da nije Edison bio gluh, čuo bi što je učinio od naših jadnih ušiju svojim strojem što govori. Što izražava takva dosjetka? *Flora* odgovara: »Pretjerivanje duhovita čovjeka u času dobre volje. A jedanput rečena, takva je dosjetka mogla biti i vesela i bezazlena. No da joj se natovari važnost kao da ispod svoje šaljive prevlake krije pravednu osudu jednog genijalnog izuma, to nam se ne čini nimalo duhovitim... Ta dosjetka mogla se reći i o samom Beethovenu, o čijoj su glazbi neki zaslijepljeni obožavatelji jedino opere sudili da je buka bez nadahnuća... Smeta li gramofon? No, što na zemlji ne bi moglo smetati?« ⁷² Pomoću tehnike možemo za svakodnevni život imati najbrža iskustva o najrazličitijim narodima, običajima i kulturama. Prekomorski

⁶⁹, ⁷⁰, ⁷¹ Jaspers, *UZ*, str. 158—160.

⁷² »Čovjek i tehnika«, st. 151.

parobrodi i ostala sredstva prometa sužuju prostore i omogućuju međusobno prožimanje najrazličitijih civilizacija i kultura, čime se izoštrava um i osnažuje volja. Odisej nije čitav svoj život vidio ono što »mali« na brodu vidi u mjesec dana. Tehnika je, na taj način, otvorila čovjeku neizmjerne mogućnosti i golemo bogatstvo sadržaja, pa, kad već »današnji život ima veliku sklonost za duševno stanje: stroj«,⁷³ to je onda naša zadaća demehanizirati čovjeka i humanizirati stroj. »Naša je zadaća činiti moderni mehanizam sve čovječnijim... Strojevi su stvorovi što hvale Boga kao i stvorovi prirodnog svijeta. Hvale ga riječima naučenim od čovjeka, namjerama što ih je čovjek stavio u njihovo točno i jednomjerno gibanje... Treba ukratko željeti humanizam stroja, a to znači, da se može jednog dana znati gledati novo i vješto oruđe za rad s istim zanimanjem s kojim pjesnici gledaju takozvanu prirodnu ljepotu ili, dapače, kako svaki građanin u vlastitoj kući gleda domaćeg tigra ili domaćeg vuka.«⁷⁴

Čini se da književnik Flora iznesenim zapažanjima dobro ilustrira i Jaspersov pogled na »demonizam« i »šanse« suvremene tehnike, pa zato i navodimo njegove misli.

Humaniziranje tehnike

Jaspers se bori za humaniziranje tehnike u smjeru ostvarenja »realnog jedinstva čovječanstva na Zemlji«. Čovjek (homo!) kao vrsta, kao masa — i u vijeku tehnike mora ostati »humanus«: individualno personalan, usavršujući svoje mogućnosti strojem i oplemenjujući stroj dostojanstvom svoje osobe. Zadaća je filozofije u ovoj tehničkoj situaciji našeg vremena da preko »egzistencijalne komunikacije« pripremi teren za što efikasnije humaniziranje tehnike. »Filozofiranje mora pogledati u oči ovoj zbiljnosti (tehnike).«⁷⁵ Kroz zbiljnost tehnike nastao je u povijesti čovječanstva golemi prodor nečega novoga. Završne posljedice tog prodora ne može predvidjeti nikakva fantazija. »Sada i u stoljećima koja nadolaze uslijedit će (wird getroffen) svjetsko-povijesna odluka o tome u kojem obliku, pod radikalno novim uvjetima svog života, čovjek ima svoje mogućnosti.«⁷⁶

Tehnika ni u kojem slučaju ne smije uništiti mogućnosti čovjeka kao slobodne osobnosti, kao čovjeka. Jaspers govori: »U cjelini — događaj je tehnike, jer je nesaglediv, ne samo sudbina, nego i zadatak. Naerti fantazije jesu ujedno kao apeliranje na čovječstvo da se njome (tehnikom) zagospodari.«⁷⁷ Čovjek ne smije postati rob tehnike, jer u njemu ima »Izvor koji sve tehničko konačno stavlja pod svoje uvjete.«⁷⁸ Taj »Izvor« jest slobodna osobnost ili Egzistencija, izravno navezana — baš kao sloboda, tj. kao neukviriva mogućnost — na sveobuhvatnu Transcendenciju.

Mi ne znamo koje su sve mogućnosti sakrivene u suvremenoj tehnici. Te će mogućnosti »biti vidljive tek tada kad se ostvare«. ⁷⁹ Ali usprkos toj sakrivenosti samih mogućnosti tehnike ima jedan siguran faktor u

⁷³, ⁷⁴ »Čovjek i tehnika«, str. 162, str. 167—168.

⁷⁵ Jaspers, UZ, str. 161.

⁷⁶, ⁷⁷ Jaspers, UZ, str. 161 i str. 160 (potertao A. K.)

⁷⁸ Jaspers, UZ, str. 160.

⁷⁹ Jaspers, UZ, str. 162—163.

situaciji našeg vremena. Osobito taj faktor zahtijeva »apeliranje na čovječstvo« da se zagospodari tehnikom. Naša je, naime, povijesna situacija takva da ona za sobom povlači »realno jedinstvo čovječanstva na Zemlji«. ⁸⁰ Tom trenutku jedinstva čovječanstva vodi razvoj od vremena otkrića prije četiri vijeka. Međutim, još do kraja 19. st. povijest je ostala za nas bitno evropska povijest, i ostali svijet bio je za tadašnju evropsku svijest »kolonija«. Drugi svjetski rat dao je globusu u cjelini njegovu punu važnost. Rat u Istočnoj Aziji bio je tako ozbiljan kao i rat u Evropi. Od tada »je počela povijest svijeta kao jedinstvena povijest cjeline... Sada je cjelina postala pitanjem i zadatkom. S tim nastupa potpuna izmjena povijesti. Odlučno je ovo: nema više nikakvo Vani. Svijet se zatvara. Jedinstvo Zemlje je tu. Pokazuju se nove opasnosti i šanse. Svi bitni problemi postali su svjetskim problemima, situacija (je postala) situacijom čovječanstva.« ⁸¹ U »jedinstvu čovječanstva na Zemlji« onaj demonizam tehnike postaje »šansom« ako se Čovjek kao individuum, kao »Egzistencija« spasi od bezličnosti »stroja«: »Svijet bi stigao na jednu visoku točku povijesti tamo gdje bi u samim masama postalo zbiljskim to što je prije bilo ograničeno na aristokraciju: odgajanje, obrazovanje života i mišljenja pojedinog čovjeka, sposobnost učiti i postići udio na duhu, procjenjivati i vagati, te ono povijesno-umno za sebe u najoštrijim napetostima pronaći kritički, a u isti mah solidarno naprama ljudima koji se suprotstavljaju.« ⁸²

Kratak osvrt

Iznesene Jaspersove misli o etosu Biblije koji zahtijeva »istinitost pod svaku cijenu«, i gdje se gleda na svijet kao »stvorenje Božje« koje je pod svim vidovima vrijedno upoznavanja, misli o etosu Biblije koji za sobom povlači svestrano istraživanje kao »službu Bogu«, misli o »demonizmu« i humaniziranju tehnike na nivou »jedinstva Zemlje«, itd. — sve te misli, u odnosu na tretirano vjerovanje u samu znanost, izazivaju asocijaciju također na stanovište izrazitog kršćanina Blaisea Pascala kad govori: »Ništa nije tako razumno kao ovo nepriznavanje razuma.« — Ni na jednom području razum nije dovoljan da bi ovladao smislom stvari i bića. Svugdje je potrebno nešto Više od svega razumskog: »Ako čovjek želi naći jedinstvo svog života, mora prihvatiti intervenciju nekog tko ga nadilazi. Odbijanje toga zova, odbijanje toga nadilaženja, znači da se stavljam u stanje raskida, mi to opažamo kod svih« ⁸³ — kako obrazlaže pater Bernard Bro.

To nešto načelno »Više« od svega razumskog vidi Jaspers u Transcendenciji iz koje emanira čovjekova slobodna Egzistencija, dok mi kršćani to vidimo u Bogu koji, bez konstitutivne emanacije u svijet, ipak uvjetuje sve stvari u svijetu.

U mentalitetu pokoncilskog komunitarizma idejâ i pluralizma mišljenja bilo bi deplasirano potcrtavati teoretske implikacije tih različitih polaznih gledišta.

⁸⁰, ⁸¹ Jaspers, UZ, str. 162—163 (potentao A. K.)

⁸² Jaspers, UZ, str. 167.

⁸⁰, ⁸¹ Jaspers, UZ, str. 162—163 (potentao A. K.)

Umjesto potertavanja teoretskih razlika u idejnim smjerovima traži se danas od svakog kršćanina, i posebno katolika u duhu Koncila, angažiranje u sprečavanju »demonizma« i provedbi »humaniziranja« tehnike. Kod takva angažiranja, kako bi rekao koncilski ekspert i profesor pastoralke Klostermann, Kristova Crkva ostaje »Crkva na putu, Crkva nade, Crkva budućnosti, Crkva onog Duha koji je Duh ljubavi i života, Duh uvijek novog stvaranja i novog rađanja«. ⁸⁴

Ante Kusić

Drugi dio slijedi

---

⁸⁴ »Svesci - Kršćanska sadašnjost«, 1967, br. 4—5, str. 31.